

بررسی عملکرد مدیریت شورایی در پایداری کالبدی و فیزیکی محلات شهری پیرانشهر

اکبر اصغری زمانی^۱

ابراهیم شریف‌زاده اقدم^۲

چکیده

مدیریت شهرها به عنوان یک سازمان گسترده به وسیله اجتماعات محلی می‌تواند به عنوان واسطه‌ای هم برای کنش‌های متقابل خرد و هم به عنوان تأثیر ساختار فیزیکی، بر افراد درک شود. برای دستیابی به توسعه پایدار شهری که مبتنی بر مدیریت شورایی در برنامه‌های توسعه می‌باشد بایستی ظرفیت‌سازی نمود. ظرفیت‌سازی در سطح محله‌های شهری از طریق شناخت توانایی‌های شهروندان و مشارکت دادن آنان در برنامه‌های شهری میسر می‌شود. هدف پژوهش دستیابی به فرضیه اصلی پژوهش که عملکرد مدیریت شورایی در پایداری کالبدی و فیزیکی محلات شهری مؤثر است، می‌باشد. در این بررسی، با به‌کارگیری روش پیمایشی و ابزار "پرسشنامه ساخت یافته" براساس شاخص‌های پایداری در سطح داخلی و خارجی به گردآوری داده‌های مورد نیاز پرداخته شده است. جامعه آماری مورد بررسی ۴ ناحیه اصلی شهر پیرانشهر می‌باشند و با استفاده از مدل کوکران متناسب با جمعیت هر محله ۳۸۲ نفر حجم نمونه این تحقیق بوده است. آزمون‌های آماری SPSS به میزان پایداری هر یک از شاخص‌ها در شهر مورد پرداخته شده است و سپس بر اساس مدل ویکور به میزان رتبه‌بندی ناحیه‌های شهری انجام گرفته است که در نهایت نتایج نشان داد که شاخص‌های موجود در تحقیق تأثیر معناداری در افزایش پایداری ناحیه‌های شهری دارد. یافته‌های

1- دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تبریز.

2- کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری.

Email: azamani@tabrizu.ac.ir

Email: brahim.sharifzadeh@gmail.com

دیگر تحقیق بیانگر این واقعیت است که اعتقاد شهروندان به اینکه آن‌ها بر تصمیم‌گیری مؤثر هستند و مدیریت شورایی شهری خواهان مشارکت مردم است، اثر مثبت و قوی بر توسعه پایدار دارد. به‌گونه‌ای که عدم حضور مردم در مدیریت شورایی شهر بر پایداری محله‌ای در شهر تأثیرگذار بوده است؛ و در نهایت یافته‌ها بر اساس مدل ویکور نشان داد که میزان پایداری در ناحیه ۲ با میزان $Q=0/55$ نسبت به ناحیه‌های دیگر در وضعیت مطلوب‌تری قرار دارد.

واژگان کلیدی: مدیریت شورایی، پایداری محله‌ای، پیرانشهر.

مقدمه

مسائل و آسیب‌های شهری به واسطه عدم تعادل بین امکانات و جمعیت شهری به وجود آمده و به سبب نسبت کم آن با توسعه و فقدان مدیریت نوین شهری، تشدید می‌شود (صرافی و اسماعیل‌زاده، ۱۳۸۴: ۷۰) در حالی که یکی از اصلی‌ترین موانع فراروی مدیریت شهری شهرهای کشور چند پارگی مدیریت شهری در عرصه سیاست‌گذاری، تصمیم‌سازی، برنامه‌ریزی، هدایت و نظارت است (محمدرضایی، ۱۳۸۲: ۱۱۷)؛ بین ارگان‌های مدیریت شهری به شکل شورایی اهمیت ویژه‌ای داده می‌شود که امروزه برای حل مشکلات شهرنشینی، رهیافت توسعه محله‌های مسکونی با تأکید بر پایداری شهری با رویکرد شورایی در مدیریت شهری جایگاه ویژه‌ای یافته است. در شرایطی که در دنیای امروز فعالیت برنامه‌ریزی دیگر نمی‌تواند صرفاً به‌عنوان یک حرفه علمی و فنی با یک وظیفه دولتی و حکومتی تلقی گردد و به حیات خود ادامه دهد (شریف‌زاده اقدم، ۱۳۹۲: ۲). مشارکت شهروندان دیگر یک انتخاب و حتی حق شهروندی نیست، بلکه نیازی در عمل است. لازم است که تنوع گسترده اهداف، ساختارها و راهبردهای مشارکت شوند (Specht & Kramer, 1983).

محله هم‌چون یک واحد فیزیکی با هویت مشخص اجتماعی، الگوهای مشارکت، استفاده برابر از امکانات و مؤسسات عمومی به‌عنوان ابزار کار برنامه‌ریزان شهری است (باقری، ۱۳۸۳) اگر چه که در ادبیات توسعه ایران کم‌تر توجهی به نقش امکانات و

توانایی‌های گوناگون محله در توسعه ملی و ناحیه‌ای می‌شود. به نظر می‌آید اولین گام در این زمینه شناسایی تصور مردم توده و روشنفکران ایرانی از مفهوم و موقعیتی به نام "محله" می‌باشد (آزاد ارمکی و بهار، ۱۳۸۳: ۳۹۲)؛ و اینک در ایران مدیریت محله با پیرو دستورالعمل ساماندهی مشارکت‌های اجتماعی در محلات شهرهای کشور، در اداره امور شهر از طریق به‌کارگیری توانمندی‌ها و ظرفیت‌های مادی و معنوی آنان و استفاده مناسب از امکانات محلی، "مدیریت محله" به‌عنوان یک رکن اجرایی در سطح محله متناسب با رکن مشورتی و نظارتی شوراییاری ایجاد شده است (زاگری، ۱۳۸۹: ۲۰).

تغییر رویکرد مدیریت شهری به مدیریت مشارکتی و شورایی نهادهای مدیریتی، قبول نظارت مردم و احساس مسئولیت فرصتی است تا تعامل با شهروندان با مکانیزم‌های مشخص صورت گیرد. (پناهی و دیگران، ۱۳۹۰: ۲-۴) اما از آنجا که رویکرد بالا هنوز به طور مؤثر در میان نهادهای مدیریتی در سطح شهر نهادینه نشده است، برخی مدیران شهری اعتقادی به اثرگذاری مشارکت مردم در برنامه‌ریزی شهری ندارند (پناهی و دیگران، ۱۳۹۰: ۴).

شهر پیرانشهر با وجود توسعه فیزیکی شهر در جهت‌های مختلف شهری که متأثر از پذیرش مهاجرت‌هایی بوده است که در چند دهه اخیر در این شهر رخ داده است و تحولات کالبدی و اجتماعی در پی آن صورت گرفته است لازمه همکاری نهادهای دولتی و مردمی را بیش از هر لحظه‌ای ضروری کرده است. با این وجود به‌عنوان یکی از شهرهای جدید ایران در نقطه مرزی کشور و حساسیت‌های که به‌لحاظ سیاسی و اقتصادی داشته است همواره دارای عدم یکپارچگی مدیریت شهری و واگرایی شدید بین کنش‌گران اجتماعی بوده است و مردم در تصمیمات مربوط به امور شهری به حاشیه رانده شده‌اند که عمدتاً نارضایتی شهروندان را در پی داشته است. از سویی دیگر عدم اطلاع مردم از حقوق خود به مدیران امکان می‌دهد که در پاسخگویی الزامی نداشته باشند. شهروندان به‌لحاظ حقوقی امکان پیگیری امور شهری را نداشته و نمی‌توانند بر آن نظارت کنند. بر این اساس ضرورت دارد که مشارکت مردم در همه امور به رسمیت شناخته شود. سازوکارهای قانونی مشارکت فراهم

شود و باید مکانیزم‌های تحقق مشارکت، براساس الگوهای مشارکتی تدارک دیده شود؛ لذا در این پژوهش سعی بر آن است که با توجه به اهمیت حضور و مشارکت مردم در عرصه مدیریت شهر و نیز تأثیرگذاری که مدیریت شورایی بین نهادهای اجرایی در سطح شهر باهم از یک سو و از سوی دیگر با شهروندان در پایداری محلات شهری داشته باشند.

بنابراین، نوشتار حاضر با هدف پاسخگویی به این سؤال به رشته تحریر درآمده است که "آیا مدیریت شورایی شهری می‌تواند نقشی مؤثر در پایداری فیزیکی محلات شهری داشته باشد؟".

پیشینه تحقیق

هر چند که در زمینه شاخص‌های پایداری مطالعات زیادی صورت گرفته است ولی مبحث توسعه پایدار محله‌ای و پایدار محله‌ای در ارتباط با نقش شورایی مدیران شهری بین نهادهای مدیریتی باهم و با مردم در ایران از سابقه زیادی برخوردار نمی‌باشد و همچنین در ارتباط با زمینه مدیریت شورایی بین ارگان‌های مدیریتی شهری در ارتباط با مباحث پایداری محله‌ای تقریباً موضوع جدیدی می‌باشد. با توجه به موضوع مقاله سعی شده است از شاخص‌های استاندارد جهانی درباره پایداری زیست محیطی استفاده شود که به شرح ذیل است.

جدول (۱) شاخص‌ها و معیارهای پایداری محله‌ای در دانشگاه مکه‌گیل

ایجاد پایداری محله‌ای	فضای سبز	حمل و نقل	تعلق مکانی	آلودگی دید و منظر	آلودگی صوتی و هوا	انسان و سلامت محیط زیست	پسماند	مصرف انرژی	کیفیت آب	تنوع زیستی	مخاطرات و حوادث

منبع: الکس جوزا و دیوید براون

دکتر عزیزی در قالب یک طرح پژوهشی میزان پایداری محله مسکونی نارمک را مورد بررسی قرار داده است و در این تحقیق اصول و معیارهای پایداری اجتماعی با شاخص‌های هویت، سرزندگی، تعلق خاطر مکانی و ایمنی آمده است (عزیزی، ۱۳۸۵: ۳۵-۴۶).

در تحقیقات داخلی نیز پایداری محله‌ای سه بعد اقتصادی، اجتماعی فرهنگی و کالبدی و زیست محیطی در نظر گرفته شده است. نوریان و عبدالهی ثابت در مقاله‌ای با عنوان تبیین معیارها و شاخص‌های سنجش معیارهای مذکور (نوریان و عبدالهی، ۱۳۸۵: ۵۰) و همچنین بیگلری، مشکینی و کاظمیان در پایان‌نامه‌ای با عنوان "ارزیابی عملکرد مدیریت شهری در پایداری محله‌ای ناحیه ۲ شهرداری منطقه ۴ تهران" هم‌چنین نحوه کسب اطلاعات آن‌ها را متناسب با شرایط کشور پیشنهاد می‌دهند (بیگلری و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۶۴). اما به‌طور کلی می‌توان گفت برای محله شاخص‌هایی نظیر جمعیت، سطح و شکل معرف‌های مناسبی نیستند. در مقابل، عواملی نظیر هویت قابل تشخیص، ادراک ساکنان، نام و مرزهای کالبدی، معرف محله‌ها هستند (عزیزی، ۱۳۸۵: ۳۷). شارون معتقد است در یک محله مشاهده کنش متقابل دشوار است اما در آنجا هم کنش متقابل وجود دارد (شارون، ۱۳۸۲: ۷۸).

سالک با پژوهشی تحت عنوان "عنوان مؤثر بر پایداری توسعه محله در فرایند برنامه‌ریزی شهری" سطح پایداری محله ده ونک تهران را مورد سنجش قرار داده است. در این تحقیق معیارهایی چون امنیت و ایمنی، تنوع و سرزندگی، هویت و خوانایی، پویایی و سازگاری، احساس تعلق و دسترسی به‌عنوان معیارهای محله در نظر گرفته شده‌اند (سالک، ۱۳۸۶). بل و نیوبای با بررسی تعاریف ارائه شده در مورد محله و اجتماع محله‌ای عناصری از قبیل محدوده، ارتباطات مشترک و تعامل اجتماعی را شناسایی نموده و مورد توجه قرار داده‌اند (Bell & Newby, 1974: 24).

مواد و روش‌ها

روش پژوهش حاضر به صورت توصیفی - تحلیلی می‌باشد که با توجه به‌عنوان پژوهش و

رهیافت‌های نظری و ملاحظات تجربی آن، روش جمع‌آوری داده‌ها مبتنی بر روش پیمایشی با استفاده از تکنیک پرسشنامه به صورت پاسخ بسته و در قالب طیف لیکرت بوده است و برای مشخص کردن جامعه آماری هم از روش نمونه‌گیری تصادفی استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق، شهروندان ساکن شهر پیرانشهر در سال ۱۳۹۲ می‌باشند که برای تعیین حجم جامعه آماری از فرمول کوکران (حافظانیا، ۱۳۹۱: ۱۶۷) با سطح اطمینان ۹۵٪ و خطای استاندارد ۵٪ استفاده شده و بدین ترتیب حجم جامعه نمونه ۳۸۲ نفر برآورد گردیده است. روش نمونه‌گیری نیز از نوع نمونه‌گیری تصادفی می‌باشد. پس از جمع‌آوری داده‌ها و کمیل پرسشنامه‌ها از سطح ۴ ناحیه پیرانشهر، جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار Spss و Excel استفاده شده است. در ادامه در بحث یافته‌های پژوهش، جهت آزمون و تحلیل داده‌ها و یافته‌های بدست آمده از، تحلیل رگرسیون چندمتغیره، کروسکال والیس^۳، آزمون T تک‌نمونه‌ای و در ادامه از مدل‌های ویکور^۴ و AHP^۵ و نرم‌افزار Export Choice جهت وزن‌دهی و رتبه‌بندی محلات شهر پیرانشهر از نظر شاخص‌های پایداری استفاده شده است.

محدوده مورد مطالعه

شهر پیرانشهر به عنوان مرکز سیاسی شهرستان پیرانشهر در جنوب غربی استان آذربایجان غربی و در ۱۲ کیلومتری مرزهای جمهوری اسلامی ایران با عراق (حکومت اقلیم کردستان عراق) واقع شده است. این شهر از شمال به اشنویه و نقده، از جنوب به سردشت و از شرق به مهاباد محدود می‌باشد (مهندسان مشاور آرمانشهر، ۱۳۸۸: ۲). جمعیت شهر پیرانشهر بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، ۵۹۷۲۱ نفر بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵) که در سال ۱۳۹۰ به ۷۰۷۲۲ نفر افزایش یافته است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰).

3- Kruskal Wallis Test

4- Vikor

5- Analytical Hierarchy Process

مبانی نظری

مفهوم مدیریت شورایی دربرگیرنده این موضوع است بین هر یک از سازمان‌های مسئول در سطح شهر هماهنگی و رویکرد شورایی و مشورتی حاکم باشد به طوری که با مدیریتی مشارکتی افراد و کل جامعه با تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم خود در امور شهری و سایر موضوعات مرتبط، از منافع آن متمتع می‌گردند.

امروزه مشارکت شهروندان دیگر یک انتخاب و حتی حق شهروندی نیست، بلکه نیازی در عمل است. لازم است که تنوع گسترده اهداف، ساختارها و راهبردهای مشارکت شهروندان مشخص شوند، چرا که شواهدی وجود دارد مبنی بر اینکه انواع گوناگونی از مشارکت برای موضوعات و کارکردهای متفاوتی مناسب هستند (Specht & Kramer, 1983).

با توجه به نقش مهمی که پایداری محله در روند گسترش و نحوه توسعه شهری داشته است با مدیریت شورایی شهر می‌توان با برنامه‌ریزی‌ها و طرح‌های مطلوب و یکپارچگی لازم به ایجاد شکل‌گیری الگوی محله‌های مسکونی پایدار شهری می‌تواند موجب کاهش هزینه سازمان‌های متولی شهری شده و افزایش کارایی زمین‌های شهری را به دنبال داشته باشد؛ و بر این مبنا در برنامه‌ریزی‌های شهری شناخت ویژگی‌های متأثر از شرایط محیطی و تنوری‌های حاکم مدیران شهری اهمیت ویژه‌ای دارد. پس محله‌های سکونتی با آگاهی از شاخص‌های سکونتی شرایط اجتماعی و غیره در ساخت شهرها می‌توان ساخت فضای معماری شهرها را به شکل مطلوب درآورد (Houshyar, 2014: 4209-4223).

امروزه مدیریت شهری با ارکان و مؤلفه‌های متعدد، در جهت کسب توانایی برای هدایت، کنترل و توسعه پایدار شهرهاست. در این ساختار، شهرداری دارای جایگاه ویژه‌ای است که مروری تاریخی بر آن ضروری به نظر می‌رسد.

تشکیل ستادهای شورایی در سطح محلات به‌عنوان مرکز انعکاس نظرات به سطوح مدیریت شهری از نقاط قوت اساسی در درک متقابل بین مردم و مدیریت شهری است. برای

ایجاد تعامل مثبت و سازنده، مدیران شهری می‌توانند با تشکیل کارگروه‌های تخصصی مرکب از تحصیل کرده‌ها و اهل فن مشکلات خود را بررسی و راه‌حل‌های اجرایی ارائه دهند. این امر می‌تواند به رشد آگاهی مردم از برنامه‌های مدیریت شهری بیانجامد و به ارتقاء مطالبات شهروندان در فضای مدیریت مشارکتی کمک کند (قانع‌راد، ۱۳۸۳: ۱۳۱). حالا با توجه به نوع هدف و شاخص‌های موجود و همچنین مبانی نظری و رویکرد غالب به تحلیل مناطق شهری از منظر پایداری شهر پرداخته می‌شود.

یافته‌ها و بحث

برای تحلیل همبستگی بین شاخص‌ها یعنی مدیریت شورایی شهری به‌عنوان متغیر مستقل با هر یک از شاخص‌های متغیرهای وابسته تحقیق صورت گرفته همان‌طور که جدول (۲) نشان می‌دهد بیش‌ترین میزان همبستگی بین دو متغیر تحقیق دارند.

جدول (۲) ضریب همبستگی اسپرمن بین متغیر مستقل و وابسته

سطح معناداری	مقدار	آزمون
۰/۰۰۰	۰/۴۶۲	همبستگی اسپرمن
تعداد نمونه: ۳۸۲ نفر		

یافته‌های حاصل از تحقیق نشان‌دهنده رابطه معنادار و بالایی بین رهیافت مدیریت مشارکتی وجود دارد. داده‌های آماری حاصل از پرسشنامه‌های شهروندان شهری نشان از وجود رابطه معناداری بین دو متغیر تحقیق می‌باشد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که معناداری بین دو متغیر وجود دارد. $0/50$ (مقدار آلفا $0/50$)، و رابطه مثبت و مستقیم بین دو متغیر وجود دارد، $0/462$ بوده است با توجه به یافته‌های حاصل از جدول (۲) می‌توان استنباط کرد که هر چه تصمیمات مدیران شهری با مشورت و حضور شهروندان در برنامه‌های شهری بیش‌تر باشد میزان پایداری محلات شهری بهتر خواهد بود و بر عکس با کاهش توافق جمعی بین مدیران و مردم میزان پایداری محلات نیز کاهش می‌یابد؛ به عبارت دیگر، در نتیجه وجود همبستگی مستقیم بین دو متغیر پژوهش، با افزایش Y افزایش X را نیز خواهیم داشت.

با توجه به اهداف و فرضیه تحقیق، جهت تعیین رابطه بین متغیر مستقل (عملکرد مدیریت شورایی) و متغیر وابسته (پایداری کالبدی) در شهر مورد مطالعه و میزان تأثیرگذاری این دو متغیر برهم، از مدل تحلیل رگرسیون چندمتغیره استفاده شده است. یافته‌های ناشی از تحلیل در جدول نشان‌دهنده این است دو متغیر نام برده با یک دیگر دارای رابطه معناداری بالای ۰/۹۵ هستند و مقدار آلفا کوچک‌تر از ۰/۵۰ است. برای بررسی بهتر وضعیت عملکرد مدیریت شورایی در پایداری محلات شهری پیرانشهر از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده شد است، نتایج حاصله از کاربرد این آزمون آماری نشان‌دهنده واقعیت‌هایی به شرح زیر است.

جدول (۳) آزمون معناداری شاخص‌های پایداری در پیرانشهر (T-TEST)

شاخص‌ها	تست والیو = ۳							
	T	تعداد	میانگین	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
							حد پایین	حد
دسترسی	-۵/۴۳۹	۳۸۲	۲/۷۹۳۸	۳۸۱	۰/۰۰۰	-۰/۲۰۶۱۵	-۰/۲۷۹۹	-۰/۱۳۲۴
خوانایی	-۲/۱۱۸	۳۸۲	۲/۸۹۱۸	۳۸۱	۰/۰۳۵	-۰/۱۰۸۲	-۰/۲۰۸۷	-۰/۰۰۷۷
پویایی	-۸/۹۱۲	۳۸۲	۲/۶۶۱۳	۳۸۱	۰/۰۵۰	-۰/۰۲۴۸۷	-۰/۰۵۶۸	۰/۱۰۶۶
ظرفیت	-۵/۴۹۴	۳۸۲	۲/۷۵۳۹	۳۸۱	۰/۰۱۱	-۰/۰۱۸۳۲	-۰/۰۸۹۲	۰/۰۵۲۵
تنوع	/۵۹۸	۳۸۲	۳/۰۲۴۹	۳۸۱	۰/۰۵۰	۰/۲۴۸۷	-۰/۰۵۶۸	۰/۱۰۶۶

جدول (۴) آزمون معناداری (T-TEST) متغیر پایداری محلات شهری در شهر مورد مطالعه

وابسته	تی تک نمونه‌ای							
	تست والیو = ۳							
	تعداد	میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
							حد پایین	بالاترین
۳۸۲	۲/۸۱۲۲	-۶/۶۸۲	۳۸۱	۰/۰۰۰	-۰/۱۸۷۵۱	-۰/۲۴۲۷	-۰/۱۳۲۳	

جدول (۵) آزمون معناداری (T-TEST) متغیر مدیریت شورایی در شهر مورد مطالعه

مستقل	تی تک نمونه‌ای							
	تست والیو = ۳							
	تعداد	میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
							حد پایین	بالاترین
۳۸۲	۲/۷۰۰۲	-۱۰/۳۰۴	۳۸۱	۰/۰۰۰	-۰/۲۹۹۸۴	-۰/۳۵۷۱	-۰/۲۴۲۶	

تمام شاخص‌هایی که برای سنجش وضعیت پایداری شهر مورد مطالعه به کار برده شد از سطح معناداری بالایی برخوردار بوده اما تفاوت معناداری در سطح آلفای ۰/۰۱ بین وضعیت پایداری روستایی از دید پاسخگویان، در شهر مورد مطالعه وجود دارد، این مسئله، دسته‌بندی محلات شهری به لحاظ نحوه شورایی مدیریت را تایید می‌کند، در حقیقت این فرض که روستاهای مورد مطالعه به لحاظ وضعیت پایداری کالبدی - اجتماعی در وضعیت مناسبی نیستند، تأیید می‌شود و با احتساب دامنه طیف لیکرت هر یک از شاخص‌ها که بین ۱ تا ۵ در نوسان بوده است و هر یک از شاخص‌های دسترسی (۲/۷۹۴)، خوانایی (۲/۸۹۱۸)، ظرفیت (۲/۹۸۲) دارای میزان کم‌تری نسبت به میانگین واقعی هستند و حاکی از آن است که پیرانشهر از این سه عامل در سطح ناپایداری می‌باشد. اما در دو شاخص پویایی (۳/۰۲۵) و تنوع (۳/۰۲۴۹)، در حد متوسط می‌باشد که تقریباً همیشه گفت در سطح نیمی پایدار هستند اما در حالت کلی در تفاوت معناداری بالای ۰/۹۹ متغیر وابسته یعنی شاخص‌های پایداری فیزیکی در سطح شهر با میزان میانگین ۲/۷۰۰۲ کم‌تر از حد متوسط می‌باشد که نشان از ناپایداری شهر پیرانشهر از لحاظ شاخص فیزیکی می‌باشد. اگرچه که با توجه به میزان میانگین به دست آمده شاخص‌های متغیر مستقل نیز پایین‌تر از حد متوسط بوده (مقدار آن در ستون تفاوت میانگین‌ها مشخص شده است) که این مسئله بیانگر آن است که پاسخگویان وضع مدیریت شورایی را در محله‌های خود منفی ارزیابی کرده و مدیران و مسئولان شهر خود را در برابر کارهای انجام داده شده و یا در حالا انجام پاسخگو و مسئول نمی‌دانند.

مدل ویکور

روش ویکور یکی از مدل‌های پرکاربرد در تصمیم‌گیری و انتخاب گزینه برتر می‌باشد. این مدل بر مبنای روش توافق جمعی و با داشتن معیارهای متضاد تهیه شده و عموماً برای حل مسائل گسسته کاربرد دارد. در واقع مدل ویکور از طریق ارزیابی گزینه‌ها بر اساس معیارها، گزینه‌ها را اولویت‌بندی یا رتبه‌بندی می‌کند. (غیائی، ۱۳۹۲).

در ادامه جهت بررسی و رتبه‌بندی محلات شهری از نظر شاخص‌های پایداری با استفاده از مدل ویکور و با کمک نرم‌افزار اکسپرت چویس و AHP به وزن‌دهی و به کمک

پرسشنامه‌ای که در بین شهروندان به صورت نمونه‌گیری تصادفی در سطح ۴ ناحیه شهری به ارزیابی این شاخص و میزان پایداری محلات شهری پرداخته‌ایم که نتایج پژوهش به صورت زیر می‌باشد. در نهایت ماتریس تصمیم‌گیری به شکل جدول زیر می‌شود:

جدول (۶) ماتریس تصمیم‌گیری مکانی ناحیه‌ها در شهر مورد مطالعه بر حسب میزان پایداری

ناحیه	تنوع	ظرفیت	پویایی	خوانایی	دسترسی
۱	۱۹۳	۱۹۱	۲۰۳	۱۸۹	۲۰۷
۲	۱۹۵	۲۰۰	۱۹۶	۲۱۳	۲۱۵
۳	۱۷۰	۱۷۶	۱۶۷	۱۵۹	۱۵۷
۴	۲۱۹	۱۸۹	۱۹۹	۲۰۳	۱۴۰

(۲) پس از به توان رساندن اعداد و جمع هر ستون و گرفتن جذر مجموع هر ستون اعداد به صورت جدول زیر نمایان می‌شوند: X_{ij} مقادیر هر معیار برای هر گزینه می‌باشد:

جدول (۷) مقادیر هر معیار در شهر مورد مطالعه

ناحیه	تنوع	ظرفیت	پویایی	خوانایی	دسترسی
۱	۳۷۳۴۹	۳۶۴۸۱	۳۸۴۱۶	۳۵۷۲۱	۴۲۸۴۹
۲	۳۸۰۲۵	۴۰۰۰۰	۳۸۴۱۶	۴۶۲۲۵	۴۶۲۲۵
۳	۲۸۹۰۰	۳۰۸۷۶	۲۷۸۸۹	۲۴۶۴۹	۲۴۶۴۹
۴	۴۷۹۶۱	۳۵۷۲۱	۳۹۶۰۱	۱۹۶۰۰	۱۹۶۰۰
جمع	۱۵۲۱۳۵	۱۴۳۱۷۸	۱۴۴۳۲۲	۱۲۶۱۹۵	۱۳۳۳۲۳

(۳) ماتریس نرمال - گرفتن جذر مجموع هر ستون و تقسیم بر عدد ماتریس تصمیم‌گیری

جدول (۸) ماتریس جغرافیایی نرمال شده

ناحیه	تنوع	ظرفیت	پویایی	خوانایی	دسترسی
۱	۰/۴۹۴۸۱۸	۰/۵۰۴۷۷۲	۰/۵۲۴۳۵۵	۰/۵۳۲۰۳۶	۰/۵۶۶۹۱۵
۲	۰/۴۹۹۹۴۲	۰/۵۲۸۵۵۷	۰/۵۱۵۹۲۹	۰/۵۹۹۵۹۶	۰/۵۸۸۸۲۵
۳	۰/۴۳۵۸۴۷	۰/۴۶۵۱۳	۰/۴۳۹۵۹۲	۰/۴۴۷۵۸۶	۰/۴۲۹۹۷۹
۴	۰/۵۶۱۴۷۴	۰/۴۹۹۴۸۶	۰/۵۲۳۸۲۶	۰/۵۷۱۴۴۶	۰/۳۸۳۴۲۱

(۴) ماتریس نرمال وزنی: ضرب وزن معیار بر عدد هر بخش:

جدول (۹) ماتریس نرمال وزنی

ناحیه	تنوع	ظرفیت	پویایی	خوانایی	دسترسی
aj	۰/۱۷۰	۰/۲۴۰	۰/۲۱۰	۰/۱۳۰	۰/۲۵۰
۱	۰/۰۸۴۱۱۹	۰/۱۲۱۱۴۵	۰/۱۱۲۲۱۵	۰/۰۶۹۱۶۵	۰/۱۴۱۷۲۹
۲	۰/۰۸۴۹۹	۰/۱۲۶۸۵۴	۰/۱۰۸۳۴۵	۰/۰۷۷۹۴۷	۰/۱۴۷۲۰۶
۳	۰/۰۷۴۰۹۴	۰/۱۱۱۶۳۱	۰/۰۹۲۳۱۴	۰/۰۵۸۱۸۴	۰/۱۰۷۴۹۵

(۵) تعیین نقطه ایده‌آل مثبت و منفی برای هر معیار، بهترین و بدترین هر یک را در میان همه گزینه‌ها تعیین کرده و به ترتیب f^+ و f^- می‌نامیم:

$$f^+ = \text{Max } f_{ij} \quad f^- = \text{Min } f_{ij}$$

جدول (۱۰) تعیین نقطه ایده‌آل مثبت و منفی برای هر معیار

f max	۰/۰۹۵۴۵۱	۰/۱۲۶۸۵۴	۰/۱۱۲۲۱۵	۰/۰۷۷۹۴۷	۰/۱۴۷۲۰۶
f min	۰/۰۷۴۰۹۴	۰/۱۱۱۶۳۱	۰/۰۹۲۳۱۴	۰/۰۵۸۱۸۴	۰/۰۹۵۸۵۵
$f^+ - f^-$	۰/۰۲۱۳۵۷	۰/۰۱۵۲۲۲	۰/۰۱۹۹	۰/۰۱۹۷۶۱	۰/۰۵۱۳۵۱

محاسبه مقدار سودمندی و تأسّف معیارها:

جدول (۱۱) محاسبه مقدار سودمندی و تأسّف معیارها

دسترسی	خوانایی	پویایی	ظرفیت	تنوع	ناحیه	S	R
aj	۰/۱۷۰	۰/۲۴۰	۰/۲۱۰	۰/۱۳۰	۰/۲۵۰		
۱	۰/۰۱۱۳۳۲	۰/۰۰۵۷۰۸	۰	۰/۰۰۸۷۸۳	۰/۰۰۵۴۷۷	۰/۰۳۱۳۰۱	۰/۰۱۱۳۳۲
۲	۰/۰۱۰۴۶	۰	۰/۰۰۳۸۶۹	۰	۰	۰/۰۱۴۳۳	۰/۰۱۰۴۶
۳	۰/۰۲۱۳۵۷	۰/۰۱۵۲۲۲	۰/۰۱۹۹	۰/۰۱۹۷۶۱	۰/۰۳۹۷۱۱	۰/۰۹۶۰۵۲	۰/۰۳۹۷۱۱
۴	۰	۰/۰۰۶۹۷۷	۰/۰۰۲۲۱۱	۰/۰۰۳۶۶	۰/۰۵۱۳۵۱	۰/۰۶۴۱۹۹	۰/۰۵۱۳۵۱

رتبه‌بندی گروه‌ها بر اساس مقادیر:

S-	۰۹۶/۰	R-	۰/۰۵۱
S*	۰۲۱۳۵۷/۰	R*	۰/۰۱۰

جدول (۱۲) رتبه‌بندی گروه‌ها بر اساس مقادیر S و R

ناحیه	ارزش
۱	۵۳/۰
۲	۵۵/۰
۳	۱۴۲۳۲۵/۰
۴	۰۱۹۴۸۹/۰

تحلیل‌های ناشی از ارزیابی محلات شهری پیرانشهر از نظر پایداری بر اساس مدل ویکور این است که با توجه به قابلیت‌هایی که مدل ویکور در نحوه تصمیم‌گیری و مطلوبیت‌های چند خصیصه‌ای در تئوری‌ها دارد، محاسبات نشان داد که تفاوت زیادی از لحاظ پایداری در بین محلات شهری پیرانشهر وجود دارد بر اساس محاسبات صورت گرفته که در آن S و فاصله i نسبت به راه‌حل ایده‌ال (ترکیب بهترین) و R فاصله گزینه از راه حل ایده آل منفی (ترکیب بدترین) می‌باشد و در حالتی که $V > 0/5$ باشد، شاخص Q_i حداکثر توافق را دارد. زمانی که $V < 0/5$ باشد نشان‌دهنده حداکثر توافق منفی است. در کل اگر $V = 0/5$ باشد به معنی توافق گروهی برابر است (بدری و دیگران، ۲: ۱۳۹۲) نتایج رتبه بندی مشخص می‌کند ناحیه ۲ شهر پیرانشهر بر اساس شاخص‌های مربوط با $0/10460$ و $S = 0/142325$ و $Q = 0.55$ بیش‌ترین سطح پایداری و ناحیه ۴ که در واقع بیش‌تر روستاهای ملحق شده به شهر و هم‌چنین مناطق حاشیه‌ای که بیش‌تر از شکل حاشیه‌نشینی تغییر کاربری داده است با $R = 0/051351$ و $S = 0/064199$ و $Q = 0/019489$ کم‌ترین سطح ابعاد پایداری را به‌خود اختصاص می‌دهد؛ و در ۲ ناحیه دیگر نیز در ناحیه ۱ وضعیت تقریباً پایدار است اما ناحیه ۳ نیز به مانند ناحیه ۴ در وضعیت ناپایداری قرار دارد.

نتیجه‌گیری

شهر پیرانشهر به دلیل جذب مهاجران زیاد و این‌که زنده ماندن تعلقات قومیتی در این شهر توانسته است نقشی منفی در اجتماع محلی و نیز وجود دیدگاه‌های متعارض، عدم همگرایی در بین شوراها و درگیری بین اعضای شوراها موجب شده که قدرت تأثیرگذاری

آن‌ها کاهش یابد؛ و وجود شوراییاری در سطح محلات به‌عنوان مرکز انعکاس نظرات به سطوح مدیریت شهری اگرچه که از نقاط قوت اساسی در درک متقابل بین مردم و مدیریت شهری است؛ اما حساسیت منطقه از لحاظ اقتصادی - سیاسی برای دولت باعث شده که برخی مدیران شهری اعتقادی به اثرگذاری مشارکت مردم در برنامه‌ریزی شهری ندارند و وجود نهادهای شورایی فقط به چند سازمان محدود شده است. مدیریت شهری به دلیل تبعیت از مدیریت سیاسی امکان خارج شدن از چارچوب‌های غیرمشارکتی را ندارد. مدیران شهری علی‌رغم شعار مشارکتی، التزام عملی به ارکان و مؤلفه‌های مدیریت شورایی ندارند و نوعی بیگانگی در مردم نسبت به مسایل شهری به وجود آمده است که توانسته است نقشی موثر در عدم پایداری محلات شهری داشته باشد.

اگر چه که تحلیل‌های تجربی نیز مؤید این نکته است که مدیریت شورایی (متغیر مستقل) توانسته در سطح معناداری معقولی بیش‌ترین اثر را بر متغیر وابسته (پایداری محلات) داشته باشد و همان‌گونه نیز که در جداول بالا مشاهده می‌گردد، آزمون T بیانگر این واقعیت است که گویه‌های مربوط به مدیریت شورایی پایین‌تر از سطح میانگین می‌باشد که ناشی از عدم مشاوره مردم در امور شهری است و آزمون معناداری T در شاخص پایداری ناحیه‌های شهری نیز در سطح مناسبی نیست و همان‌گونه که آزمون رتبه‌بندی در مدل ویکور نشان داد تبعیض زیادی در برخورداری امکانات و پایداری محلات شهری از سوی ارگان‌های مدیریتی صورت گرفته است و در نهایت محله ۲ با بیش‌تر میزان $Q=0.55$ رتبه در سطح مناسبی از پایداری ارزیابی شده است در حالی که بقیه ناحیه‌های شهری در وضعیت مناسبی قرار ندارند.

منابع

- اشرف‌السادات، باقری (۱۳۸۳)، «مقایسه محله‌های شهری در گذشته و امروز»، چکیده مقالات همایش توسعه محله‌ای، تهران، انتشارات شهرداری تهران.
- آزاد ارمکی، تقی و بهار، مهری (۱۳۸۳)، «مردم تهران، محله‌گرایی و توسعه محلی»، چکیده مقالات همایش توسعه محله‌ای، تهران، انتشارات شهرداری تهران.
- باقری، اشرف‌السادات (۱۳۸۳)، «مقایسه محله‌های شهری در گذشته و امروز»، چکیده مقالات همایش توسعه محله‌ای، اسفند ۱۳۸۳، تهران.
- بیگلری، شادی (۱۳۸۹)، «ارزیابی عملکرد مدیریت شهری در پایداری محله‌ای ناحیه ۲ شهرداری منطقه ۴ تهران»، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
- پناهی، محمدعادل؛ کاویانی، یونس و داه‌ا، الهام (۱۳۹۰)، «ساماندهی مشارکت شهروندان در اداره امور شهر با رویکرد محله‌محوری (مفاد بند ۲-۱۶ پیوست شماره ۴ سند طرح جامع)»، معاونت مطالعات و برنامه‌ریزی مدیریت، امور اجتماعی و اقتصادی، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران، ۲-۴.
- خنده‌رو، مهدی (۱۳۸۷)، «بررسی سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن در سطح محله»، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد رشته علوم اجتماعی گرایش جامعه‌شناسی، اصفهان.
- ذاکری، هادی (۱۳۸۹)، «کتاب آموزشی مدیریت محله»، انتشارات شرکت سفیر هوای تازه. ۲۰-۲۵.
- رضویان، محمدتقی (۱۳۸۱)، «برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری»، تهران، انتشارات منشی.
- رفیعیان، مجتبی و هودسنی، هانیه (۱۳۸۳)، «درآمدی بر توسعه محله‌ای پایدار: مفاهیم نظری و خاستگاه تاریخی»، چکیده مقالات همایش توسعه محله‌ای، تهران، انتشارات شهرداری تهران.
- سالک، نیما (۱۳۸۶)، «عنوان مؤثر بر پایداری توسعه محله در فرایند برنامه‌ریزی شهری، سطح پایداری محله ده ونک»، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه تهران.

- شارون، جوئل (۱۳۸۲)، «ده پرسش از دیدگاه جامعه‌شناسی»، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، نشر نی.
- شریف‌زاده اقدام، ابراهیم (۱۳۹۲)، «ارزیابی مشارکتی از دفتر مدیریت شهری در مدیریت بهینه از مورد مطالعه: پیرانشهر»، پایان‌نامه‌های کارشناسی‌ارشد در گروه جغرافیا برنامه‌ریزی و شهری، دانشگاه زنجان.
- صراف، مظفر؛ اسماعیل‌زاده، حسن (۱۳۸۴)، «شهروند مداری: راهکاری برای حل مسائل شهری در ایران»، *اطلاعات سیاسی - اقتصادی*، شماره ۲۱۷-۲۱۸.
- عارفی، مهیار (۱۳۸۰)، «به سوی رویکرد دارایی - مینا برای توسعه اجتماع محلی»، ترجمه نوین تولایی، *نشریه هنرهای زیبا*، شماره ۱۰، ۲۲-۳۳.
- عزیزی، محمدمهدی (۱۳۸۵)، «محله مسکونی پایدار مطالعه موردی: نارمک»، *نشریه هنرهای زیبا*، دانشگاه تهران، شماره ۲۷، ص ۳۵-۴۶.
- غیانی، مصطفی (۱۳۹۲)، «بررسی مدل‌های پژوهشی»، سایت مدیران، پاییز ۹۲.
- قانع‌راد، محمدمامین (۱۳۸۳)، «معرفت‌شناسی اجتماعی و گسترش الگوی توسعه محله‌ای»، *چکیده مقالات همایش توسعه محله‌ای*، تهران، انتشارات شهرداری تهران.
- کاظمیان، غلامرضا، سعید رضوانی، نوید (۱۳۸۲)، «مکان‌سنجی واگذاری وظایف جدید به شهرداری‌ها»، جلد ۴، تهران، انتشارات سازمان شهرداری‌ها.
- محمد رضایی، شهریار (۱۳۸۲)، «رویکرد سیستمی به تجزیه و تحلیل اکوسیستم‌ها»، تهران.
- موسوی، یعقوب (۱۳۸۳)، «کاربردهای جامعه‌شناختی توسعه محله‌های شهری (بنیادها و عملکردها)»، *چکیده مقالات همایش توسعه محله‌ای*، تهران، انتشارات شهرداری تهران.
- نوریان، فرشاد و عبدالهی‌ثابت (۱۳۸۵)، «تبیین معیارها و شاخص‌های پایداری در محله مسکونی»، *شهرنگار*، شماره ۲.
- Bell, G., Newby, H. (1974), "*Community Studies: An Introduction to the Sociology of the Community*", New York: Praeger.

- Kramer, R., Specht, H., (1983), “*Readings in Community Organization Practice*”, 3rd Ed, Engelwood Cliffs, New Jersey, USA: Prentice Hall Inc.
- Bothwell, S., Gindroz, R., (1998), “Restoring Community Through Traditional Neighborhood Design: a Case Study of Design Town Public Housing”, *Housing Policy Debate*, V 9(1), 89-114.
- Houshyar, H., Sharifzadeh Aghdam, E. (2014), “Feasibility Level of Accountability and Citizen Trust in the Process of Urban Efficient Management Case study: City of Piranshahr)”, *European Academic Research*, Vol. I, Issue 4209-4223.